

УДК: 378.147:808.51
DOI: 10.24061/2413-4260.VIII.3.29.2018.2

ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ВИКЛАДАЧА: НАСЛІДУЄМО ВЧИТЕЛІВ

В.І. Цимбал

Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»
(м. Чернівці, Україна)

Резюме: У статті розкривається значення ораторського мистецтва для високого рівня викладацької діяльності в університеті. Актуальність обраної теми обґрунтовується тим, що викладацька діяльність у вищому навчальному закладі є зоною підвищеної мовленнєвої відповідальності і викладач професійно відповідає за зміст та якість викладу матеріалу студентам й ефективну комунікацію з ними. Основною проблемою викладацької діяльності є низький рівень результативності роботи зі студентами (зокрема, усної взаємодії з аудиторією на лекціях й семінарах), не зацікавлення студентів предметом викладання, відсутність стимулювання студентів до навчання. Зважаючи на це, викладачі мають професійно самовдосконалюватися у побудові усних промов, майстерності публічного виступу, філігранному володінні живим словом й методах роботи з аудиторією. Наводяться цікаві спогади високоповажних науковців БДМУ – колишніх студентів про талант викладання навчальних дисциплін їхніми Вчителями – загальноновизнаними корифеями науки ВИШу. На основі висловлювань великих людей надаються поради щодо оволодіння викладачами вмінням красномовства.

Ключові слова: викладацька діяльність; ораторське мистецтво; корифеї науки БДМУ.

«Слова умеют плакать и смеяться,
Приказывать, молить и заклинать,
И, словно сердце, кровью обливаться,
И равнодушно холодом дышать...»
(«Слово», Я. Козловский)

Викладацька діяльність у вищому навчальному закладі є зоною підвищеної мовленнєвої відповідальності, оскільки саме викладач професійно відповідає за зміст та якість викладання матеріалу студентам і ефективну комунікацію з ними. Культура мовлення викладача формується під впливом багатьох важливих факторів, одним з яких є володіння високими ораторськими здібностями. Ораторське мистецтво – талант побудови промови, високий ступінь майстерності публічного виступу, філігранне володіння живим словом й результативна робота з аудиторією.

Найвищим визнанням ораторського мистецтва, безумовно, є яскраві враження й захоплені відгуки слухачів. Читачу цікаво буде дізнатися, що прекрасними, визнаними студентською аудиторією ораторами були й окремі корифеї науки Буковинського державного медичного університету. Своїми спогадами про Вчителів діляться науковці нашого університету.

«Перша лекція з основної медичної дисципліни – нормальної анатомії – викликала у всіх присутніх напад захоплення. Цьому сприяла особистість лектора. Ще стрункий, з рудувато-сивим густим волоссям, зі спокійною і, я б сказав, дещо флегматичною вимовою, він підкорив аудиторію першими ж реченнями. Думки, якими він з нами ділився, були настільки красивими, витонченими, відшліфованими, елегантними, що ми з самого початку відчували розум, ерудицію, культуру цієї Людини. При ближчому знайомстві ці відчуття переросли у пієтет» [1, с. 94], — так відгукується про видатного вченого, професора Туркевича Микола Гервасійовича (фото 1) доктор біологічних наук, професор Мислицький В.Ф.

Фото 1. Туркевич М. Г.

Валентин Францович продовжує ділитися враженнями: «Видатному німецькому філософу Емануїлу Канту належить чітке визначення зв'язку між змістом і формою подачі матеріалу: «Хто чітко мислить - чітко викладає». Ця людина повністю підходить для оцінки лекцій з анатомії людини, які читав нам професор Микола Гервасійович Туркевич.

Строго кажучи, анатомія, сама по собі, є досить складною для вивчення. Необхідно засвоїти величезну кількість нових термінів як рідною мовою, так і латиною. Але правдивою є думка про те, що хороший оратор - той, хто вміє говорити просто про складне. Микола Гервасійович міг своїм талантом перетворювати цю рутину на захоплюючу сагу зі своїм сюжетом, динамічністю. Чудовими екскурсами в історію вивчення того чи іншого розділу, прикладами висвітлення анатомії у творах живопису всесвітньо відомих митців, дотепними гумористичними вставками, які автор вміло включав у текст без педалювання чи навмисного акцентування. Він володів аудиторією і чітко вловлював стан, коли увага слухачів починала знижуватися і тут слідував жарт, дотеп,

смішний афоризм, що викликало сміх, і ті студенти, які прослухали це, почували себе ніяково, перепитуючи у сусідів: «А що він сказав?» і вже до кінця лекції не дозволяли собі відволікатися.

Першою ознакою розуму є простота, але простота дається не просто. Вільно володіючи німецькою та англійською мовами, Микола Гервасійович надбав невичерпну ерудицію. Тоді була форма подачі запитань у письмовій формі і до кінця лекції на трибуні лектора накопичувалася солідна гірка запитань, для відповіді на які Микола Гервасійович залишав достатньо часу.

Природа щедро обдарувала Миколу Гервасійовича. Попри все, він мав прекрасний хист до малювання і завжди доречно доповнював текст лекції чудовими малюнками.

Мудреці кажуть, що існує три категорії ораторів: перших можна слухати, других не можна слухати і третіх неможливо не слухати. Саме до останніх лекторів належав, світлої пам'яті, професор М. Г. Туркевич». Кандидат медичних наук, доцент Марчук Ф. Д. запевняє: «Проф. М. Г. Туркевич був талановитим у всьому – у науковій творчості, викладанні дисципліни, вихованні наукових кадрів... М. Г. Туркевич був прекрасним лектором з високою загальною культурою, широким медико-біологічним та філософським світоглядом. Його глибоко змістовне, яскраве за формою викладання матеріалу лекції відображували найновіші досягнення в медицині та біології, завжди викликали велику зацікавленість у студентів, викладачів, лікарів усіх спеціальностей. Лекції М. Г. Туркевич, як правило, читав у порівняльно-ембріологічному аспекті, ніколи перед лекцією не наголошував на те, що це цікаво, що це потрібно. Як справжній митець-художник завжди використовував крейду для схематичної ілюстрації під час лекції. Слід підкреслити, що прослухавши декілька хвилин лекцію і побачивши віртуозність зображення пояснювальних ілюстрацій, відірватися було вже неможливо, настільки цікаво, змістовно і зрозуміло був викладений ним матеріал» [1, с. 107-108].

Про враження від лекції професора Радзіховського Бориса Леонідовича (фото 2) згадує його учень, кандидат медичних наук, асистент кафедри факультетської хірургії, ЛОР та очних хвороб Лучик В. І.: «З виголошенням перших слів ми почули прекрасний лекторський голос і літературно досконалу мову, побачили відточену лекторську жестикуляцію і тісний контакт лектора з студентською аудиторією. Професор дуже просто і дохідливо, логічно і послідовно роз'яснював студентам, що таке офтальмологія і її зв'язок з іншими медичними дисциплінами. Далі послідовно розповів історію розвитку офтальмології. Виклад матеріалу був настільки цікавим, що у залі панувала абсолютна тиша і голос лектора звучав ще краще, а серед студентів було бажання не пропустити жодного слова, сказаного професором, все дослівно записати. На лекції було багато ілюстративного матеріалу – таблиць, дещо демонструвалось на екрані проєкційним апаратом. Нові терміни та незнайомі слова Борис Леонідович писав крейдою на дошці.

Лекція настільки цікаво була прочитана, що студенти навіть не помітили, як швидко промайнув час, виділений для її читання. Почалась і за-

кінчилась лекція точно за розкладом. По закінченні лекції професор привітно вклонився перед студентською аудиторією, прощаючись. Студенти ще довго гомонили у залі і на вулиці, ділячись своїми враженнями від прослуханої першої лекції з очних хвороб» [2, 171-172].

Фото 2. Радзіховський Б. Л.

Про професора Радзіховського Бориса Леонідовича — спогади кандидата медичних наук, асистента кафедри офтальмології ім. Б. Л. Радзіховського Г.Д.Ловлі: «Неперевершений педагог, він був також прекрасним лектором – статний, елегантний, із виразними блакитними очима й такою чудовою дикцією, що кожне слово було чути всім у лекційній залі... Студентами лекції з очних хвороб сприймалися як захоплююча розповідь про таємничий процес пізнання навколишнього світу, особливостей фізіології та патології органа зору. Всі теми ілюструвалися прикладами з багатого досвіду та фронтових спогадів. Не випадково на його лекції приходили лікарі та студенти інших курсів» [2, с. 170].

Професор кафедри інфекційних хвороб та епідеміології А.М. Сокол також згадує: «Особливо запали в пам'ять лекції професора Б.Л. Радзіховського. У вступній лекції він образно говорив про виключно важливе значення для людини можливості бачити навколишній світ у всій його красі, про те, наскільки страшною є втрата зору. Закінчував він цю цікаву, але трагічну розповідь на оптимістичній ноті, наводячи приклад досягнення науки і педагогіки у випадку з Ольгою Скороходою, яка з раннього дитинства була незрячою і глухою, але жила цікавим життям; читав її прекрасні вірші» [2, с.167].

Про ще одного корифея — вмілого оратора Шінкермана Наума Мойсейовича (фото 3) поділилася враженнями Е.Н. Александрова: «Професор Н.М.Шінкерман відзначався глибокою ерудицією, великими професійними знаннями, ретельністю й спостережливістю дослідника, здатністю робити широкі теоретичні узагальнення при обговоренні казуїстичних спостережень, прагнення завжди пояснити патогенез захворювання. Усе це притягувало до нього увагу широ-

кого кола лікарів й наукових дослідників. Наум Мойсейович був одним з тих фахівців, хто міг дати логічні пояснення щодо складного випадку, вибудувати точний діагноз при незвичному патологічному процесі. «Наш Вчитель у своїй роботі надавав велике значення викладацькій роботі, особливо, викладенню лекційного матеріалу. Лекції читалися професором у постійній присутності викладачів й лікарів» (цитата з особистого спілкування із Александровою Е. Н.).

Фото 3. Шінкерман Н. М.

Бернард Шоу казав: «Дивлячись на минуле, схиліть голови; дивлячись на майбутнє, засукайте рукави». Якщо викладачем обрано життєвий шлях навчати молодь, викладач повинен бути гідним своїх Вчителів і наслідувати їх високий приклад. Ораторство — це мистецтво, яке потребує волі, зусиль і наполегливої праці над собою; мистецтво, яке відточується і передається через віки; мистецтво, якому вчать в мудрих.

«Ораторське мистецтво — не можливе, якщо оратор не оволодів досконало предметом, про який він хоче говорити» (Марк Туллій Цицерон).

Промова повинна розцвітати й розгортатися тільки на основі повного знання предмета; коли ж за нею не стоїть зміст, засвоєний і пізнаний оратором, то словесне її вираження уявляється пустою балаканиною.

«... Красномовство — є дар приголомшувати душі, переливаючи в них свої пристрасті, і повідомляти їм образ своїх понять» (Аристотель).

Пауза перед початком лекції, впевнений погляд на студентів, легка посмішка викличуть доброзичливість з боку слухачів, сприятимуть встановленню контакту з ними. Важливим є вираз «хто любить людей, того і люди люблять».

Початок виступу ставить перед промовцем найвищі вимоги. Необхідно пам'ятати: вступ стосується слухачів, закінчення — суті проблеми, викладеної у виступі. Виступ не матиме успіху, якщо не буде завойована симпатія студентів. А це має статися якомога скоріше, бажано вже під час вступу. Далі — контакт закріплюється під час лекції. Необхідно постійно стежити за реакцією студентів. Помітивши, що їх увага приту-

пилася, досвідчений викладач починає імпровізувати, наводячи приклади, порівняння, ставить слухачам запитання. Іноді особисто дає на них відповіді або формує їх разом зі студентами. Риторичні запитання під час виступу вважаються одним з найдієвіших способів пожвавлення уваги слухачів. Результативною формою виділення тієї чи іншої думки під час лекції є її повторення. Особливо широко воно застосовується наприкінці виступу, під час узагальнення основних положень.

«Багато говорити і багато сказати — не одне й те ж саме» (Софокл).

Необхідно надати красу самому мовленню не лише відбором, але й розташуванням слів, лаконічністю і точністю передачі думки. Інакше розставлені слова набувають інший зміст; по-іншому сформульовані думки справляють інакше враження.

Коли одного з найвидатніших митців Середньовіччя Рафаеля запитали про що він думає, коли пише картини, той відповів: «Я не думаю, я схвилюваний». Те ж саме відчуває і промовець, який серйозно ставиться до свого виступу.

Підготувати вдалий виступ нелегко, це вимагає чималих зусиль. Проте, нагородою промовцеві будуть увага й розуміння слухачів.

«Уміння побіжно зронити фразу — один з найвидатніших секретів красномовства» (Ніколя де Шамфор).

Як пожвавити і зробити зрозумілим виступ? Досвід підказує чимало засобів, серед яких: порівняння, метафори, афоризми, прислів'я, цитати тощо. Усі цікаві вислови, приклади, думки треба нотувати, накопичувати і вони неодмінно допоможуть. Якщо користуватися в своєму виступі афоризмами, прислів'ями, які містять величезну народну мудрість, то промова буде набагато кращою і цікавою. Звичайно, вони мають бути дотепними і мудрими, образними, новими для слухачів. Цитувати необхідно якомога точніше. Точна цитата звучить набагато переконливіше.

На сайті бібліотеки БДМУ (<http://medlib.bsmu.edu.ua/>) у розділі «Просвітницька діяльність» є сторінка Дайджести, де розміщені цілі розділи цікавого і корисного матеріалу, який можна використовувати для підготовки лекцій. Успіх промови залежить не тільки від її змісту але й від того, який стиль викладу використовується.

«Стиль — це простий засіб говорити складні речі» (Жан Кокто).

Стиль є способом вибору мовних засобів для вираження своїх думок і упорядкування їх в одне ціле. Стиль усної лекції у порівнянні зі стилем письмової роботи має бути набагато простішим. Якщо студентам дослівно читається лекція, то виклад може справити на них неприємне враження. Зміст лекції має бути чітким і доступним. Для цього весь матеріал має бути поділений на абзаци, які поєднуються логічними переходами. У виступі має простежуватися головна думка, якій мають бути підпорядковані інші. Не потрібно вживати надто

довгих речень, їх набагато важче зрозуміти. Треба чергувати довгі речення з короткими [3, с.277].

З питанням стилю тісно пов'язаний вибір слів і словниковий запас, який необхідно збагачувати протягом усього життя. Читаючи книги з гарним стилем викладу і багатим словниковим запасом, оратору необхідно звертати увагу на нові слова і включати їх у свої виступи. Без сумніву, видатні корифеї науки БДМУ все життя удосконалювали свою мову шляхом розширення кругозору. В лекціях основна думка передавалася головним реченням, а не підрядним. Свої лекції вони будували від простого до складного, від відомого до невідомого. Лекція була не просто ланцюгом різних

думок, а професійно структурованим, літературно збагаченим й емоційно яскравим виступом.

Видатні науковці знали, що тримати увагу студентів необхідно гарним стилем висловлювання у поєднанні з відповідними прикладами. Усе, про що говориться, має бути цікавим, насамперед, для промовця. Якщо лектор сповнений натхнення, то він неодмінно викличе зацікавленість студентів, передасть частину свого натхнення їм.

Нехай Ваші учні, шановні науковці, будуть у захваті від Вашого розуму, ерудиції, культури, як пишались своїми Вчителями поважні професори, пригадуючи свої враження від їх лекцій і промов.

Література

1. Туркевич Микола Гервасійович — видатний вчений, педагог, гуманіст. Чернівці: Медакадемія; 2004. 144 с.
2. Радзіховський Борис Леонідович. Життя і творчість. Чернівці: Медакадемія; 2004. 180 с.
3. Томан І. Мистецтво говорити. 2-е вид. Київ: Політвидав України; 1989. 293 с.

ОРАТОРСКОЕ ИСКУССТВО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ: НАСЛЕДУЕМ УЧИТЕЛЯМ

В. И. Цымбал

Высшее государственное учебное заведение
Украины «Буковинский государственный
медицинский университет»
(г. Черновцы, Украина)

Резюме. В статье раскрывается значение ораторского искусства для высокого уровня преподавательской деятельности в университете. Актуальность выбранной темы основывается на том, что преподавательская деятельность в высшем учебном заведении есть зоной повышенной речевой ответственности и преподаватель профессионально отвечает за содержание и качество изложения материала студентам, а также эффективную коммуникацию с ними. Основной проблемой преподавательской деятельности является низкий уровень результативности работы со студентами (в частности, устного взаимодействия с аудиторией на лекциях и семинарах), не заинтересованности студентов предметом преподавания, отсутствие стимулирования студентов к учебе. Учитывая это, преподаватели должны профессионально самосовершенствоваться в построении устной речи, мастерстве публичного выступления, филигранном владении живым словом и методах работы с аудиторией. Представлены интересные воспоминания высокоуважаемых ученых БГМУ — бывших студентов о таланте преподавания учебных дисциплин Учителями — общепризнанными корифеями науки ВУЗа. На основании высказываний великих людей даются советы относительно овладения преподавателями умением красноречия.

Ключевые слова: преподавательская деятельность; ораторское искусство; корифеи науки БГМУ.

Контактна інформація:

Цимбал Валентина Іванівна — директор бібліотеки Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет» (м. Чернівці, Україна).

Контактна адреса: вул. Богомольця, 2, м. Чернівці, 58001, Україна.

Контактний телефон: +38 (0372) 53-52-43.
e-mail: tsymbal.vi1@gmail.com

Контактная информация:

Цымбал Валентина Ивановна — директор библиотеки Высшего государственного учебного заведения Украины «Буковинский государственный медицинский университет», (г. Черновцы, Украина).

Контактный адрес: ул. Богомольца, 2 г. Черновцы, 58001, Украина.

Контактный телефон: +38 (0372) 53-52-43.
e-mail: tsymbal.vi1@gmail.com

ORATORY OF THE TEACHER: IMITATE THE MASTERS

V.I. Tsymbal

Higher State Educational Establishment
of Ukraine
«Bukovinian State Medical University»
(Chernivtsi, Ukraine)

Summary. The paper reveals the importance of oratory for a high level of teaching at the university. The relevance of the chosen topic is substantiated by the fact that the teaching activity in the higher educational institution is a zone of increased linguistic responsibility and the teacher is professionally responsible for the content and quality of the presentation of the material to the students and effective communication with them. The main problem of teaching activity is the low level of performance of work with students (including verbal interaction with the audience in lectures and seminars), no interest of students in subject, lack of stimulation of students to learn.

Due to this, teachers should be professionally self-improvement in the construction of oral speeches, in the skill of public speaking, filigree possession of the word and methods of working with the audience. To this end, induced some interesting memoirs of high-ranking scientists BSMU (former students) about the talent of teaching disciplines by their Teachers - the universally acknowledged leading figures of science. Based on the statements of great people, advice is provided on how to master the skill of eloquence by teachers.

Keywords: public speaking; teaching activities; science luminaries of BDMU.

Contact Information:

Tsymbal Valentyna - Director of Library of the Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University» (Chernivtsi, Ukraine)

Contact Address: Bohomoltsia Street, 2, Chernivtsi, 58001, Ukraine.

Phone: +38 (0372) 53-52-43.
e-mail: godovanec.julia@bsmu.edu.ua